

RESCRIERI FEMININE ALE *ODISEII* (2): MADELINE MILLER, *CIRCE*

Alexandra CIOCÂRLIE

Institutul de Istorie și Teorie literară "G. Călinescu", București
"G. Călinescu" Institute of Literary History and Theory
E-mail: aciocarlie@gmail.com

FEMININE REWRITINGS OF THE *ODYSSEY* (2): MADELINE MILLER, *CIRCE*

Abstract: In her novel, Madeline Miller proposes reconstructing Circe's legends from classical sources by offering a feminine, even feminist, perspective on events. In the protagonist's account, the witch's history appears as a delineation from the despotic deities and a way of coming closer to the mortals which ultimately amounts to abandoning her own condition. The central part of the novel starts from the story of *Odyssey* and continues with events narrated in *Télegony*, poem which was dedicated to the son of Odysseus and Circe who unwillingly became the killer of his father. Although she follows the Homeric narrative in detail, the author sometimes relates critically to the literary model. The events told by Odysseus and Circe in a heroic or debunking form reveal their polyvalence. In the extension of the Homeric narrative, the last part of the novel encompasses the events that occurred after the return to Itaca of Odysseus, unable to find fulfillment on his native lands because of his thirst for the unknown and adventures. The hero's image gradually darkens, the author accentuating his violence or his generalized suspicion. Reconstructing the events from Circe's perspective allows Madeline Miller to delineate from the *Odyssey* which she has followed scrupulously up to a certain point.

Keywords: epic poem, modern novel, rewriting, feminine perspective

Citation suggestion: Ciocârlie, Alexandra. "Rescrieri feminine ale *Odiseii* (2): Madeline Miller, *Circe*." *Transilvania*, no. 3 (2023): 28-32.
<https://doi.org/10.51391/trva.2023.03.03>.

În romanul *Circe* (2018), Madeline Miller propune o reconstituire a legendelor faimoasei vrăjitoare pornind de la surse clasice. Totodată, ea oferă o perspectivă feminină, uneori feministă, asupra evenimentelor înfățișate îndeobște de bărbați. În relatarea protagonistei, istoria fiicei lui Helios apare ca o delimitare progresivă de divinitățile arbitrare și despotice și o apropiere de muritori până la abandonarea propriei condiții. Impresionată de soarta lui Prometeu, titanul pedepsit de Zeus pentru favorizarea oamenilor, Circe se îndrăgostește de pescarul Glaucos pe care îl transformă în zeitate marină. Conform scenariului din cartea a XIV-a a *Metamorfozelor* lui Ovidiu, farmazoana geloasă o preface în monstru pe nimfa Scylla pețită de Glaucos. Sancționată de zei pentru aceste vrăji cu exilul în insula pustie Aiaia, Circe revine printre semenii spre a o asista pe sora ei, Pasifae, la nașterea Minotaurului, descrisă

în cartea a III-a a *Bibliotecii* lui Apollodor. Întoarsă în surghiun după o aventură cu Dedal, arhitectul labirintului, Circe îi primește pe fugarii Iason și Medeea și oficiază ceremonia expiatorie menită să șteargă păcatul uciderii lui Absyrtos, ritual zugrăvit în cartea a IV-a a *Argonauticelor* lui Apollonios din Rhodos.

Partea centrală a romanului pornește de la *Odiseea* și continuă pe linia din *Télegonia* atribuită lui Eugammon din Cirene (sec. VI a. Chr.), poem epic despre aventurile lui Telegonus, fiul lui Odiseu cu Circe, ajuns ucigaș fără voie al tatălui său. Întâlnirea dintre magiciană și regele Itacăi urmează firul narativ homeric. La întoarcerea de la Troia, grecii debarcă în insula cu lei și lupi îmblânziți a titanidei cu grai de om. Câțiva membri ai echipajului pătrund în sălașul unde slujesc copile ale izvoarelor și pădurilor, fiind transformați în porci de vrăjitoarea iscusită la țesut. Odiseu evită metamorfoza degradantă

cu ajutorul lui Hermes care îi dăruiește *moli*, o plantă cu floare albă și rădăcină neagră în stare să contracareze farmecele. După ce se leagă cu jurământ să nu-i facă rău, Circe îl atrage în iatac unde petrec noaptea împreună. Readucându-i tovarășii la forma umană, ea le îngăduie să rămână un an în Aiaia spre a se întrema. Când aceștia îi reamintesc comandantului vechea năzuință de a reveni în ținutul natal, ea îl sfătuieste cum să-l consulte pe prorocul Tiresias în Infern și să înfrunte Sirenele ori pe Scylla, apoi le trimite vânturi prielnice spre casă.

Deși reține chiar detalii homerice, de pildă preferința personajului pentru un jilt încrustat cu argint, autoarea se raportează uneori critic la modelul său literar. Scena primei întrevederi cu Odiseu văzută de Circe ca înfruntare între egali e contrapusă celei descrise de protagonistul epopeii drept constrângere sub amenințarea armei: „... mulți ani mai târziu, am auzit un cântec despre cum ne-am întâlnit. Băiatul care îl cânta era tare stângaci, când nimerind notele, când nu, însă versurile melodioase nu se lăsau așa ușor sluțite. Nu m-am mirat să aud cum mă înfățișa: vrăjitoarea cea mândră predându-se de teama sabiei eroului și cerând îndurare în genunchi. Mie mi se pare că poezilor le place să le umilească pe femei.” (cap. XVI). Pasajul corespunzător din cântul al X-lea al *Odiseei* scoate în evidență forța masculină și supunerea femeiască: „Eu trag din teacă sabia și tabăr/ Asupra-i ca și când aş vrea s-o spulber./ Ea țipă tare, aleargă și-mi cuprinde/ Genunchii și cu vaiet cuvântează”. Vorbind despre războiul de țesut „pomenit în cântări”, eroina romanului remarcă analogia dintre urzeli: „...poezii se dau în vânt după asemenea simetrii: vrăjitoarea Circe cea pricepută la torsul vrăjilor și al firelor deopotrivă, precum și la țesutul farmecelor și al pânzeturilor. De ce le-aș strica tocmai eu hexametreele ușuratici?” (cap. XI). O astfel de alăturare e stabilită în cântul al X-lea din *Odiseea*: Circe „țesea o pânză mare, măiestrită” înainte de a le ieși în cale tovarășilor lui Odiseu cu o plămădeală de brânză, făină, miere și vin în care „amestecă și farmece cumplite”. Reticența față de expunerea homerică apare și în reacția lui Telemah când află cum s-a desfășurat conflictul cu Polifem, prilej pentru tatăl său de a-și demonstra istețimea și curajul. Sceptic, fiul crede că Odiseu „le-a făcut celorlalți viața un chin” și interpretează cele petrecute drept probă a cupidității și a orgoliului nemăsurat: „Ce căutau oamenii săi la peștera aceea? Voia el să pună mâna pe și mai multe bogății. Iar mânia lui Poseidon, pentru care l-a căinat toată lumea? Singur și-a atras-o asupra lui. Pentru că nu s-a îndurat să-l lase pe ciclop și să plece fără să se laude cu viclenia lui. [...] Voia mai bine să-l blesteme zeii decât să fie Nimeni” (cap. XXII). Vizată e aici relatarea din cântul al IX-lea al *Odiseei* culminând cu dezvăluirea sfidătoare a identității celui care l-a orbit pe uriaș. Tânărul contestă și afirmația lui Odiseu, des pomenită în epopee, că ar fi fost mereu mânat de nostalgia căminului: „...de-atâtea ori ne-a zis ce dor i-a fost de casă și de noi. Însă erau numai

minciuni. Când s-a întors în Itaca, nu și-a găsit deloc mulțumirea.” La auzul vestilor despre uciderea rivalilor, prezentată în acord cu *Odiseea*, Circe apreciază „o poveste pe cinste” cu „pețitorii leneși și cruzi asaltând-o pe soția credincioasă, gata să-l uzurpe pe moștenitorul loial” și cu „eroul oropsit care repune lumea pe făgașul ei drept”. Atentă la latura întunecată a întâmplărilor, ea pune însă în discuție poziția exemplară a actorului principal: „... întreaga viziune cumva mă îngrețoșa: Odiseu bălăcindu-se prin sângele ce umplea sălile la care visase atâtea amar de vreme” (cap. XXI). Tot astfel, Circe respinge și opinia favorabilă dar reductivă despre Penelopa consacrată prin tradiția epică: „În cânturi se zicea că e credincioasă. Devotată, cinstită și prevăzătoare. Din vorbele acelea, părea o ființă apatică și ștearsă, însă nu era deloc așa” (cap. XXIII). Remarca trimite parcă la elogiul ca cel adus, în ultimul cânt al epopeii, de năluca lui Agamemnon fidelei soții a lui Odiseu opusă trădătoarei Clitemnestra: „Prea cuminte-a fost neprihănită/ Copil-a lui Icarium, Penelopa!/ Cum ea de soțul tinereții sale/ Mereu și-aduse-aminte! Niciodată/ Nu-i pierde slava de femeie bună”. Mai mult sau mai puțin explicit, Madeline Miller se distanțează de perspectiva homerică.

În epopee, Circe îl îndeamnă pe Odiseu să-i dea detalii cu privire la drumul lui pe lumea cealaltă. La întoarcerea din Infern unde l-a interogat pe Tiresias despre ce-i rezervă viitorul, el se supune unui apel al vrăjitoarei: „Mă întrebă de tot ce eu văzusem./ Iar eu în șir îi povestii de toate” (XII). În scena corespunzătoare din roman, Circe îi cere celui revenit din țărâmul morților „povestește-mi”, iar el îi rezumă spusele clarvăzătorului orb (cap. XVII). *Odiseea* consacră patru cânturi (IX-XII) peripețiilor evocate în fața feacilor de ilustrul lor oaspete. Coborârea în ținutul umbrelor e inclusă și în rememorarea succintă prin care eroul îi înșiră Penelopei principalele obstacole din calea spre Itaca (XXIII). În cartea lui Madeline Miller, Odiseu îi zugrăvește lui Circe încercările din războiul troian și din călătoriile pe mare. Plin de cicatrici, el se simte îndreptățit să-și împărtășească experiențele: „Odiseu Pătimitul, așa îl chema, iar numele îi era cusut în piele. Cine-l vedea trebuia să-l salute zicând: Iată un om trecut prin lume, iată un căpitan care are ce istorisi.” (cap. XVI). După ce „strânsese povești timp de zece ani”, el se grăbește să-i explice partenerii sale cum și-a pierdut oamenii în înfruntarea furtunilor sau a canibalilor: „...mi-a înșirat întreaga poveste de parcă-mi spunea o rețetă pentru prepararea cărnii”. În timpul relației lor amoroase, Odiseu o desfată pe Circe cu amintirile lui de războinic ori de explorator: „...plăcerea cea mai mare urma când stăteam împreună pe întuneric și-mi povestea despre Troia”; „Îl alinam stărnindu-i chefel de vorbă, punându-l să-mi spună povești din călătoriile sale”. Ca narator al propriei istorii, el farmecă pe oricine, asemenea rapsozilor ori a avocaților iscusiți la prezentarea avantajosă a faptelor: „Când vorbea, era apărător, aed și șarlatan pândind la colț de stradă,

își pleda cauza, te distra, dădea la o parte vălul lumii ca să-ți arate tainele”. Pus în valoare în clipe de intimitate, harul de povestitor al lui Odiseu se manifestă și în public, însă întâmplările au alură diferită în funcție de auditoriu. Din dorința de a-i îmbărbăta, comandantul le amintește celor din trupă realizările ieșite din comun ale foștilor camarazi: „Ca să-i distreze, Odiseu le spunea povești eroice cu Ahile, Ajax și Diomedea, reînviindu-i în aerul amurgului, ca să-și înfăptuiască iar isprăvile glorioase. Oamenii îl ascultau absorbiți, cu chipurile uimite”. În schimb, în compania lui Circe el renunță la grandilocvență și deconspiră șiretlicurile care au stat la baza unor reușite ilustre: „Ajax și Agamemnon s-ar fi bătut până la moarte la porțile ferecate ale Troiei, însă eu am născocit vicleșugul cu calul uriaș și am urzit povestea care i-a convins pe troieni să-l tragă în cetate”. De data aceasta, Odiseu nu mai escamotează minciunile, cruzimile și înșelătoriile inadecvate glorificării epice: „Nu puteai glăsuși asemenea cânturi pe la curțile nobililor, nefiind povești din marea epocă de aur. Și totuși, venind din gura lui, nu păreau rușinoase, ci drepte, inspirate”. Spuse de cel care le-a împlinit, faptele capătă o versiune eroică și una prozaică.

Confruntată cu plăcerea de a istorisi a amantului, Circe se gândește la poveștile pe care le-ar fi putut depăna la rândul său. Departe de a le vedea sub aspectul lor miraculos și captivant, ea ezită să-și dezvăluie vrăjile rele: „Tot răscoleam în minte poveștile pe care i le ascusesem lui Odiseu, despre Aietes, Scylla și ceilalți. Nu dorisem ca istoria mea să-i fie doar un prilej de distracție și de rumegat pentru istețimea sa neobosită. Însă cine altcineva le-ar fi putut asculta, cu hidoșeniile și greșelile lor?” (cap. XXIV). Magiciana evită astfel să fie supusă unei analize pătrunzătoare care ar risca s-o plaseze într-o poziție de inferioritate în cuplu: „M-ar fi ascultat atent, cercetându-mă, cântărindu-mă și catalogându-mă cu mintea sa neobosită. Oricât mă prefăceam că pot ascunde ce gândesc la fel de bine ca el, știam că nu e adevărat. Mi-ar fi citit totul până la os.” (cap. XVI). Fără a căuta un mod de a „lustrui” incidentele în cauză, Circe nu își va prezenta biografia înfrumusețată nici fiului prea puțin atras de subiect. Când îi va lămurii într-un târziu actele dezonorante noului iubit, Telemah, ea își va explica rezerva inițială prin teama de judecata severă a apropiaților: „Nu ți-am povestit până acum pentru că nu voiam să ne afecteze” (cap. XXVI).

Reticentă în a vorbi despre sine, Circe nu pregetă să relateze isprăvile lui Odiseu celor dornici să le asculte. Lui Telegonus îi arată lucrurile dintr-un unghi care să-i favorizeze tatăl. Deși pentru ea poveștile „se păstraseră la fel de vii” ca atunci când îi fuseseră spuse, Circe preferă să dea o nouă înfățișare numeroaselor uneltiri și încercări prin care a trecut Odiseu: „M-am trezit că șovăi, că omit întâmplări, că schimb fapte”. Sub privirea candidă a fiului, ea sesizează latura sumbră a celor petrecute: „...violentele care nu mă deranjaseră

înainte acum îmi săreau în ochi. Aventurile de dinainte mi se păreau acum sângeroase și hâde”. În rarele ocazii când lasă o poveste „așa cum era”, Telegonus respinge expunerea nepotrivită („N-ai zis-o tu cum trebuie”), iar Circe denaturează din nou adevărul dezagreabil: „Tatăl tău a lăsat să plece iscoada troiană cu căciula din blană de nevăstuică și s-a întors cu bine la familia lui. Tatăl tău se ținea mereu de cuvânt” (cap. XIX). Peste ani, la aflarea felului cum și-a atacat Odiseu băiatul ca pe un hoț, ea va reflecta la momentele în care el s-a dezlănțuit împotriva lui Tersit și Euriloh, episoade oculatate fiului: „Mi-au răsărit în minte toate poveștile pe care i le ascusesem” (cap. XXI). În schimb, după moartea suveranului din Itaca, Circe îi zugrăvește acțiunile respective cu toate neajunsurile lor lui Telemah, „bărbat în toată firea, dorind să-și capete moștenirea”: „Nici nu mi-a trecut prin cap să-i aduc la cunoștință versiunile pe care i le istorisiseam lui Telegonus, cu sfârșiturile lor fericite și rănile care nu omorau pe nimeni” (cap. XXII). Tânărul căruia tatăl său nu a vrut să-i spună nimic despre călătoria întreprinsă, trimițându-l să consulte cronică oficială („...când îl întrebam eu, îmi zicea să discut cu un aed”), îi e recunoscător interlocutoarei că i-a „împărtășit poveștile așa cum s-au întâmplat cu adevărat”. În forma eroică sau demitizantă, Circe evidențiază laturi complementare ale pătaniilor și personalității lui Odiseu. În funcție de narator și de ascultător, faptele capătă o lumină deosebită. Reflectate de protagonist ori de însoțitoarea sa, evenimentele care fac obiectul poemului epic își dezvăluie polivalența.

În prelungirea narațiunii homerice, ultima parte a romanului cuprinde întâmplările survenite după întoarcerea lui Odiseu în Itaca, expuse de soția și de cei doi fii ai săi, unul legitim, celălalt născut în afara căsătoriei. Refugiați împreună în Aiaia în urma morții neașteptate a regelui, Telegonus, Telemah și Penelopa îi explică magicienei purtarea acestuia în ținutul de baștină. După ce a aflat de la fostul iubit peripețiile sale din trecut, Circe primește de la rudele lui vești noi despre el.

Dornic din copilărie să își cunoască tatăl, Telegonus s-a dus la sfatul lui Hermes în Itaca unde a pricinuit accidental sfârșitul lui Odiseu care i-a atins lancea înmuiață în veninul pisicii de mare - împlinire a profeției că marea va aduce pierzania celui urgisit de Poseidon. În pofida speranțelor sale, adolescentul nu a avut de fapt șansa de a se apropia de părintele imaginat dintotdeauna drept erou. Situația nu l-a mirat prea mult pe fratele vitreg Telemah convins din primul moment că tatăl lui „o să-l învețe pe băiatul acesta că viața nu e un cânt de-ale aezilor” (cap. XXI). Impulsivitatea lui Odiseu l-a luat însă prin surprindere pe Telegonus respins cu vehemență de cel pe care îl venera: „Mi-a zis că nu pot să-l jecmănesc și să-i prad pământurile. O să-mi arate el mie. [...] I-am spus că se înșală. Că promisem învoire de la fiul său, prințul. Însă s-a înfuriat și mai tare”. Înainte

de a pleca, el îi promisese lui Circe că-i va aduce daruri și istorisiri extraordinare: „O să mă întorc încărcat cu atâtea povești, mamă, că nici n-o să-ți vină să crezi ceea ce vei auzi” (cap. XX). Călătoria desfășurându-se altfel decât a proiectat-o cel care „urzise atâtea povești”, la revenirea în Aiaia paricidului involuntar îi vine greu să descrie în amănunt împrejurările fatale.

Nu vorbește prea mult nici Penelopa, care cunoaște bine calitățile și cusururile soțului de curând răposat. Sigură pe agerimea și iscusința lui răzbatătoare, ea îi spunea mai demult lui Telemah să nu își facă griji pentru tatăl său „prea isteț ca să se lase ucis, căci știa toate ascunzișurile inimii omenești și cum să se folosească de ele spre propriul câștig” (cap. XXI). În fața lui Circe, Penelopa admite lipsa fundamentală de onestitate a lui Odiseu: „Soțul meu mințea la fel de ușor cum respira, și pe tine, și pe sine însuși. Nu făcea nimic cu o singură intenție” (cap. XXII). Lăsând să se întrevadă și propria dibăcie, femeia rămasă acasă evidențiază tertipurile bărbatului puse în valoare în cetatea asediată, mai nimerită pentru el decât cea de origine: „La Troia și-a aflat în sfârșit un țel pe potriva talentelor sale. Trebuia mereu să urzească și să potrivească lucrurile, să se ferească de vreo nenorocire nouă”; „A izbutit să cucerească Troia și să remodeleze jumătate de lume cu intrigile lui. Iar eu am tras sfori aici”. Când Circe îl numește pe Odiseu un om „înțelept”, Penelopa încuviințează doar parțial că ar fi fost chibzuit: „Uneori, a admis ea” (cap. XXI). Oricât de fugare, remarcile ei scot în relief insatisfacția luptătorului întors într-un cămin modest, rămas fără ocupație în compania soției încărunțite și a fiului greu de înțeles, constrâns să audă doar isprăvile altora fără a mai săvârși el vreuna: „Nu mai stătea la sfat cu alți războinici, nu mai avea nicio oștire de învins sau de condus. [...] Și zi de zi păreau să ne ajungă știri despre ce fapte glorioase îndeplineau alții departe de noi” (cap. XXII). În stare să stabilească un diagnostic precis, discreta Penelopa sugerează mai mult decât indică explicit resorturile acțiunilor surprinzătoare ale celui reintegrat tardiv familiei.

Telemah oferă mai multe detalii despre ultima parte a vieții lui Odiseu. Solicitat de Circe să-i spună cum s-au petrecut tragicele întâmplări care au dus la moartea tatălui său, el o previne că nu e „un povestitor prea bun”, ceea ce o face să se delimiteze de ficțiuni: „Nu-ți cer să-mi spui o poveste. Ai venit pe insula mea. Îmi datorezi adevărul” (cap. XXI). După ce și-a pus cândva în gardă fiul împotriva fratelui vitreg, urmaș al unui ins cu multe fețe care „știa o mie de șiretlicuri, iar primul era să se prefacă prietenul tău”, Circe caută să verifice dacă Telemah a moștenit ușurința disimulării: „...îl cercetasem ca să descopăr emfaza tatălui său, acele viclenii proprii lui Odiseu, cum sunt marea parte din ocean. Pauzele și zâmbetele, tonul sec și gesturile zeflemitoare, toate îndreptate spre ascultătorul său, pentru a-l convinge, pentru a-l împunge și, mai

ales, pentru a-l îmbuna”. Stând „țeapăn ca un tânăr discipol pus să recite o poezie”, Telemah înfățișează comportamentul lui Odiseu după revenirea în Itaca. În unele cazuri, el confirmă calități sesizate de Circe la bărbatul iubit. De pildă, declară că era mereu însuflețit de dorința cunoașterii manifestată chiar în privința unor munci domestice banale: „Curiozitatea îl mâna să știe cum se fac toate acestea, însă nu-i convenea să se îngrijească de ele din obligație”. Magiciana observase deja interesul lui Odiseu pentru orice lucru inedit, punct de pornire al inițiativelor sale curajoase: „...se dădea în vânt după sarcini pe care nu trebuia să le îndeplinească decât o dată: să cucerească un oraș, să înfrângă un monstru, să se strecoare într-o cetate de nepătruns” (cap. XXIII). Alteori, Telemah completează cu precizări semnificative intuițiile lui Circe. De la început, ea și-a dat seama că Odiseu era stăpânit de o „forță fără astâmpăr, care trăgea spre zări”, fascinația depărtărilor împiedicându-l să savureze traiul fără griji din Aiaia: „...n-avea cum să fie fericit închis pe țarmurile mele înguste” (cap. XVI). Setea de necunoscut și de aventuri l-au oprit să-și afle împlinirea chiar pe meleagurile natale, constată Telemah care neagă sinceritatea dorinței tatălui de a-și revedea căminul: „Când s-a întors în Itaca nu și-a găsit deloc mulțumirea. Stătea mereu cu ochii în zare. Odată ce ne-a regăsit, și-a dorit altceva” (cap. XXII). De vreme ce Odiseu „nu fusese prea... prietenos în ultimii ani”, mereu cu gândul la expediții de jaf în urma cărora s-ar fi pricopsit cu o nouă soție și un fiu născut în altă țară, e de înțeles de ce Telemah nu îl deplânge pe omul brutal ivit cu întârziere în viața lui, ci doar pe eroul închipuit din relatările altora: „Îl jelesc pe tatăl de care mi-a povestit toată lumea, deși eu nu l-am cunoscut niciodată” (cap. XXI). Admițându-și propria slăbiciune și neputință de a-i ține piept, el își acuză părintele de porniri iraționale împotriva celor din preajmă: „Tata a mințit adesea, însă a avut dreptate când mi-a spus că sunt laș. L-am lăsat să-și dea în petic an de an, să bată turbat slugile, să strige la mama, să ne preschimbe casa în cenușă”. Considerat trădător de Odiseu când n-a vrut să-l urmeze pe calea vărsării de sânge, Telemah reconstituie izbucnirile lui colerice ori violența masacrării pretendenților pentru a conchide: „Bărbatul acesta clocotind de furie era tatăl cu care mă alesesem”. De fapt, Circe remarcase încă din timpul relației lor predispoziția lui Odiseu spre mânie și duritate: „Îl văzusem în asemenea toane. Orice cusur cât de mic al lumii îl înfuria, toată risipa, prostia și delăsarea omenească, dar și toate supărările pe care i le isca natura”; „...cu cei mai prejos decât el putea fi aspru ca furtunile iernatice. Neștiința de care se izbea în jur îl obosea. Atâtea voințe încapățanate pe care trebuia să le înhame continuu la țelul său”. Când Telemah descrie cruzimile lui Odiseu din Itaca, Circe îi dă crezare fiindcă își amintește „mai bine de zece povești” spuse de faimosul navigator, dovadă a plăcerii sale dintotdeauna de a se răzbuna și a urii împotriva celor socotiți necredincioși.

Fiul pomenește și tendința celui întors de la război de a căuta pretutindeni comploturi, convingerea că toți i-au pus gând rău: „...nu mai vorbea decât despre uneltiri. Credea că oamenii insulei strâng arme ca să se ridice împotriva lui și că slugile pun la cale să-l trădeze”. Din nou, Circe îi sprijină afirmațiile prin rememorarea unor scene relevante pentru caracterul iritabil, ranchiunos și vindicativ al lui Odiseu: „Îi era greu să se abțină și după aceea devenea arțăgos și îi sărea țandăra din orice” (cap. XVI); „Mereu îi plăcuse să se răzbune. Mereu îi urâse pe cei care-l trădaseră, din câte credea el” (cap. XXI). În fapt, premisele actelor recente de sălbăticie se lasă ghicite chiar în cea mai bună perioadă a autorului lor. Cu gândul la suspiciunile lui Odiseu, Circe observă contrastul cu franchețea băiatului: „El ar fi căutat mereu tâlcul ascuns al lucrurilor, cuțitul dosit în beznă. Însă Telemah își arăta tăișul la lumina zilei” (cap. XXIII). Sedusă inițial de inteligența și vorbele meșteșugite ale tatălui, ea se lasă cucerită de sinceritatea plină de stângăcie a fiului.

Pe măsura acumulării informațiilor, imaginea lui Odiseu se întunecă treptat chiar dacă rămâne incontestabil meritul lui de a fi pus bazele unui eroism al inteligenței: „...modela regate, dar mai modela și gândurile oamenilor. Înaintea lui toți eroii erau ca Heracle sau ca Iason. Acum copiii o să se joace de-a călătorii pe mare, de-a cuceritorii țarmurilor potrivnice prin puterea istețimii și a cuvintelor” (cap. XXVI). Asigurarea dată de Circe că Odiseu „a ajuns faimos în cânturi” (cap. XXI) nu îl consolează pe Telemah care i-a cunoscut purtarea defel exemplară la revenirea acasă. Tânărul evocă îmbărbătările Atenei din trecut, promisiunile ei de glorie menite să compenseze absența războinicului plecat la Troia: „Mă făcea să mă simt ca un erou din cânturi, gata să împlânzească tauri care scuipe

flăcări pe nări” (cap. XXIV). La înapoierea în Itaca zeița nu aștepta ca Odiseu să se ocupe de căminul lui anost, ci „să trăiască în iureșul aventurii, strălucitor și oțelit, [...] mereu încântând-o cu vreo istețime nemaivăzută, cu vreo stratagemă strălucită înghebată pe loc” (cap. XXII). După moartea favoritului ei, protectoarea celestă îl îndeamnă pe Telemah să întemeieze o cetate măreață întru gloria amândurora. Spre deosebire de Telegonus, nerăbdător să cucerească faima, fratele mai mare refuză oferta anihilându-și șansa imortalizării epice, unica accesibilă unui muritor, potrivit avertismentului divin: „N-o să apari în niciun cânt. În nicio poveste [...] Vei trăi neștiut de nimeni. Numele nu-ți va rămâne deloc în istorie” (cap. XXIV). Fiu al unui erou cu o conduită adesea nedemnă - în bună măsură diferit de personajul *Odiseei* - Telemah nu vrea să-și urmeze tatăl spre o astfel de slavă ci preferă tihna unui cămin alături de Circe, dispusă a renunța la nemurire.

Exploatând în parte scenariul *Télegoniei* asemenea lui Sándor Márai în romanul *Pace în Itaca* (1954), Madeline Miller caută un temei psihologic al apropierii dintre Circe și Telemah. Scriitoarea americană nu preia din poemul epic al lui Eugammon din Cirene căsătoria simetrică a Penelopei cu Telegonus, ci preferă o substituție de roluri între soția și iubita lui Odiseu. Penelopa se stabilește în Aiaia unde încearcă să deprindă tainele magiei care țin de voință și de muncă iar nu de calitatea divină; Circe se pregătește să bea *moli* spre a deveni muritoare printr-o metamorfoză finală săvârșită asupra propriei persoane. Reconstituirea evenimentelor din perspectiva vrăjitoarei de stirpe zeiască, însă cu pregnante trăsături omenești, permite delimitarea de *Odiseea* urmată scrupulos până la un punct.

Bibliography

- Entanaclaz, Agathe. *Les Métamorphoses d'Ulysse. Réécritures de l'Odyssee*. [The Metamorphoses of Ulysses. Rewrites of the *Odyssey*]. Paris: Flammarion, 2003.
- Genette, Gérard. *Palimpsestes. La littérature au second degré* [Palimpsests. Literature in the Second Degree]. Paris: Seuil, 1982.
- Homer. *Odiseea* [The *Odyssey*]. Translated by George Murmu. Bucharest: Univers, 1971.
- Miller, Madeline. *Circe*. Translated by Ioana Filat. Bucharest: Paladin, 2019.